

Գ Ի Ց Ն Ա Կ Ա Ն

ՃՆՆՈՑ ԱՓԻՈՆԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Իբրեւ Քէմիֆեր Տոչակաւոր գերմանացի ուղեւոր՝ 1688ին, Տոյնցական կայսածոց յայց ելաւ յԱրեւելս, եւ այս առթիւ ճաւա կղզին հասաւ, մեծ պարմացմամբ տեսաւ որ տեղացիք ծխախոտի տրեւները կը ծխէին, որոնք նախ՝ ափիոնի լուծուածքի մը մէջ խոթուած՝ ապա չորցուած եւ գալարուած էին։ Ասիկայ է իսկական ծագումը ծխելու այն խաշնաշէ Տոյգէն՝ որ Աֆրիկայի անուան ներքեւ աշխարհածաւոյն է։

Շատ շանցած՝ ձենացիք Մարտիական արքայեղապետին կողմէն երթալու ատեն՝ տեղացիներէն այս կերպ ծխելու վարժելով, հայրենիք դառնալէն ետեւ ալ՝ շանցին եւս քան զեւս տարածել։ Նախ եւ յառաջ փոխպպեան կողմէն եկած ծխախոտին հետ խաշնաշէ մուգէն փոքր քանակութիւն մը միայն խառնեցին. բայց տակաւ յաւելուածն այնչափ շատցուցին՝ որ ալ ծխախոտը բոլորովն թողլով՝ անոնք ափիոն փոխանակեցին։ Բայց ափիոնի փողն անցեալ դարուս վերջերէ ձենախոտին մէջ՝ եւ այն՝ միայն հարաւային կողմերը տարածուեցաւ, որուն ի սկզբան վարչութիւնն շատ միտ չէր դնէր։ Բայց յրեթացս ժամանակաց ափիոն ծխելն այնպէս ընդհանրացաւ, որ յամին 1799 կայսերական հրովարտակ միւրաւ, որ խտտի կ'արգելէր ափիոնի վաճառականութիւնը։ Ասով կը յուսացուէր թէ այս թմբերեցոյցիչ դեղին վաճառքը՝ որ ցայժմ դրացի Բրիտանական-Հնդկաստանէն կը մտնէր, պետութեան սահմանին վրայ կը խափանուի, որով արմատացեալ չարացաց աղբիւրն ի պպու կը խցուի։

Բայց յայսին ի դերեւ ելան։ Հազիւ թէ այս ցայն վայր ներեալ օրինաւոր վաճառարներութիւնն արգելուեցաւ, սկսաւ մարտնենդութիւնն արագաբայլ յառաջանալ, զոր կառավարութիւնն միշտ իսկ խիստ պատժովք կարծելու քննաց։ Ի սկզբան վճռեց որ թէ ափիոն վաճառողներն եւ թէ ծխողները հնդկեղեգամբ այսչափ ինչ հարուած ընդունին, եւ ապա երբ ասով ալ ի գլուխ չելաւ՝ չզանգաղեցաւ մահու պատժ եւս սպանալը։ Սակայն ի զուր. որ եւ է հնարիք չկրցաւ կարծել այն հնացեալ մալութիւնն՝ որ այնուհետեւ յաղթական զօրութեամբ բովանդակ հսկայ պետութիւնն անյոյս եւ անգարման վարակեց։ Բռնութիւնք եւ հարստ-

տահարութիւնք՝ զոր ձենաց իշխանք կը գործադրէին դրսէն ափիոն բերելն արգելելու համար, — որովհետեւ յայտնի կը զգային որ ժողովրդեան եկամտից, բարոյից ու շահուն շատ վնասակար է, — ձենական աղբալին պատմութեան գլխաւոր նկնթերէն մին էն։ Բնականաբար Բրիտանացոց խարդախութիւնն ու պատրանքն էր ասոր բուն պատճառը, որոնք ձենացի պաշտօնեաներն կաշառելով եւ այլեւայլ խաբեպատիր խտտութիւնով իրենց թշնմը ներս կը հնայցնէին։ Ափիոնն ամէնէն շահաւոր վաճառքն էր Անգղիացոց։

Անգամ մ'ալ խիստ ընթացք բունեց ձենական կոտավարութիւնն՝ ափիոնի վաճառականութեան վերջ տալու վախճանաւ։ Տերութիւնը զինք կառավարէ քանդոնի նուահանդիսը զրկեց, ուր՝ 1839 Մարտ 13ին ծպտեալ զգեստուք անգղիական նաւերուն եւ խանութներուն այց ելլելով՝ ափիոնի անբաւ մթերք գտաւ. իսկոյն հրամայեց որ առանց դիմագրաւութեան պաշտօնէից ձեռքն յանձնուի, ապա թէ ոչ ամէնքն ալ մահուամբ կը պատժուին։ Այս պահանջման ձայնն այնպէս սպառնական էր, որ անգղիական վաճառականութեան պարագլուխը՝ որ ետքէն Մաքսո տարուելով բանտարկուեցաւ, շատ խոհեմութեամբ իւրաքանչիւր հրահրեց տուաւ որ առանց դիմագրութեան տեղի տան։ Եւ այսպէս՝ 20 հազար արկղէ աւելի ափիոն՝ 100 միլիոն ֆրանք արժողութեամբ՝ յանձնուեցաւ, զոր ձենական պաշտօնատեսարը նշոյնտալէն հրոյ ձարակ տուին։ Այս գործողութիւնն մէկ ամիս տեւեց։

Անգղիա այս խողովութիւնն իսկական յարաձակում մ'ենթադրելով՝ եւ վրան քանի մը փոփոխակի աւարաւութիւն ալ հանդիպելով՝ ձենաց գէմ 1840ին պատերազմ հրատարակեց։ Ելլիս ծովապետին հրամանատարութեան տակ՝ քաջամարտ զբաց բազմաթիւ գումարտակները որդուեցան ի ձենաստան. երկու տարի անընդհատ երկու կողմանք կը կռուէին առանց որոշիչ ձեկանաւ։ Եւր վերջապէս Անգղիացիք աներկիւզ յառաջ խաղաղով՝ զԿանքին պաշարեցին՝ որ առանց նշանաւոր ընդդիմութեան կատարեցաւ, Նախքինի գաշխքը գրուեցաւ, որ 1843 Յունիս 29ին ստորագրուեցաւ, եւ պատերազմը վերջացաւ, զոր Պատմութիւնն Աֆրիկայի պատերազմ անուամբ կը իշխցնէ մեզի։ Որչափ ալ ի սկզբան Անգղիոյ այսպիսի ընթացքն ու վարմունքը գատապարտեի էր, սակայն պատեւրազմին հետեւութիւններն առ հաստատակ շատ

շահաւոր եղան. որովհետեւ առուարի լայնածաւալ երկիր մը բացուեցաւ այնուհետեւ, որ ցայն վայր յամառ փակուած էր օտարաց առջեւ: Բայց այս ալ յաղթական Մեգղոյ արդիւնքն է որ ալ այնուհետեւ փոփոխ գործածութիւնը բովանդակ ճինաստանի մէջ սիրալիր ու գրկատարած ընդունելութիւն գտաւ: Սակայն փոփոխ մատակարարողներն անկէ ետեւ միայն Մեգղոյացիք չեղան, ճինացիք ալ սկսան խաշնոյ սերմանել եւ փոփոխ շինել, այնպէս որ այսօր իսկ մաքրի գրաւող օրւան խնդիրն է՝ թէ անգղիական — արեւելեան — Տնդկական վաճառարներութիւնն երբ պիտի դադրի: Սոյն ժամանակն վրայ 50 տարեաց շարք մ'անցնելէն ետեւ փոփոխ ճինական ժողովրդեան մէջ կենաց անհրաժեշտ կարեւոր ապրանք չամուրուցաւ, որ սակայն դժբախտաբար կեանքն ոչ կը նորոգէ եւ ոչ կը զօրացնէ, այլ մանաւանդ թէ անդուլ եւ անդադար կը կրծէ կենաց թերն եւ երբեմն բոլորովին իսկ կը խանգարէ:

Բայց ծխելու որոշուած փոփոխ իսկապէս տարբեր է անկէ՝ որ նոյն անուամբ մեր գեղանոցաց մէջ իբր կարեւոր դեր կը վաճառուի: Ճինաց փոփոխ առանձինն պատրաստութիւն ունի. ըստ կարի կը մաքրեն, եւ գլխաւորաբար մէջի ընտրութիւնն մէկ մասն կը չաննի, որով ծխողները բազմադիմի չարիքներէ ազատ կը մնան. միշտեւ յառաջագոյն՝ երբ խաշնաշի մուգն անպատրաստ կը ծխուէր, անկէ ծագած չարեաց շարքը շատ երկար էր: Արդիւնը գեռ ծխելու յարմար չեղած՝ չորս գործողութիւնէ կ'անցնի. նախ՝ խաշնաշի մուգը քրոյ մէջ կը լուացուի, որով փոփոխն մէջի լցծ մասուներն դուրս կ'ելլեն. ապա երած մուգը կ'ուացուի, կը քանուի եւ վերջապէս շոգիացնելով՝ կակուղ խմորի ճատատութեան չափ կը թանձրացուի եւ կը չորցուի: Ասով փոփոխը կը ստանայ այն յատկութիւններն որ մարդկան շնչափողն վրայ Տաճոյական ու Տնջապի ազդեցութիւն կ'ընեն: Այս եղանակաւ պատրաստուած գոյացութեան՝ ծխողները ջանաւոր անուշը կու տան, որ շատ կը նմանի շաքարի գիրտեն շինուած շաքարի (mélasse), բայց անկէ աւելի ճատատուն եւ պինդ է:

(Հարաւստի)

Հ. Գ. Բ.

Ա Ձ Գ Ա Գ Բ Ա Կ Ա Ն

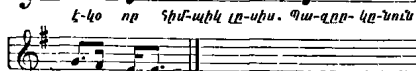
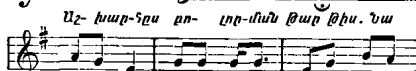
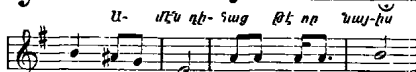
ԴՐՈՆՍԻԼԻԴԵՆԻՈՆ ՀԱՅՈՑ ՄԱՐԿՐԱԳՆԱԳԸ

Աւելի երգէ:

Կը ներկայացնեմ ընթերցողաց, քանի մ'ազգային երգ, Կերայի Հայոց այն երգերէն, զորոնք մեր պապերը մեզի՝ իրենց թոռներուն թողուցին. ձայնագրելով նաեւ անոնց եղանակը.

Առաջինն ըլլայ, այբուբենի կարգաւ դրուած, ու անտարակոյս վաճառականի մը բերնէն ելած ընդարձակ երգն, որ իրաւքնէ կենդանի գունով ու ձեռքով շօշափելու կերպով առջեւնի կը դնէ, թէ առուտունն որչափ մտատանջութեամբ, ներդրութիւններով ու աշխատանքով կը քալէ. եւ թէ ինչչափ քիչ ու անտեսանելի շահաբերութիւն ունի:

Ա. Պատգործունէս վրայ պար.

բաւըր ցաւիս:

Ամեն դիաց թէ օր նայիս.
աշխարհս բոլորման թարթիս.
նայ եկօ որ Տիմպիկ լըսիս
պաղըրկընուն բանը ցաւիս:

Բեմին՝ դաս մը կի խօճանան.
բայց ալ շատը կի աղբընտան.
մագար՝ ինտաս ինտան՝ դարնան.
ամէնը չիտին բիլին բան:

Գիմ՝ տեսգու՝ ալ սըլիդ՝ կանին.
ու պարէպար կի ծեծկըզին.
երկըրաց երկիր կի քալին
որ Տարկիւր իրենք ապրին:

Դաս մը բուսդան՝, դաս մը Պէշը,
ալ շատը շօգօտոյները,
պղղը՝, օտար քաղքները,
եւ գեղանը, գիգիճարները¹⁰:

1 Սողոմ. իրաւ. — 2 Թէպէտ. — 3 ապին անգին. — 4 Սողոմ. Թէպէտ. — 5 բաւական. — 6 Ըսէք. սըլիտ անիւ — 7 անտատան, արտատան. — 8 տեսական. — 9 Երեւոյթ, կրպակ՝ երեւ բաւե ալ հոսնպաւ բերեն է. — 10 փերզակ. մարտական.

